

25 ROKOV SVETOVÉHO FENOMENOLOGICKÉHO ÚSTAVU

A.-T. Tymieniecka (Houthakkerová) sa narodila v r. 1923 v Marianowe (Poľsko). V r. 1945-1952 študovala na Krakovskej univerzite, potom na ďalších európskych univerzitách, na Sorbone, v Bruggách (College d'Europe) a vo švajčiarskom Freiburgu, kde získala doktorát filozofie. V r. 1954 sa usadila spolu so svojím manželom holandského pôvodu H. S. Houthakkerom (t. č. profesor národohospodárstva na Harvardovej univerzite) v Spojených štátoch, kde je profesorkou filozofie na rôznych univerzitách (v Duquesne, New Yorku a i.).

Aj keď sa zaoberala rôznymi mysliteľmi ako Leibniz (jej práca o ňom *Leibniz' Cosmological Synthesis* vyšla v Assene r. 1965), N. Hartmann i problémami metodológie a filozofie vied, zostala verá fenomenológii, do ktorej ju (v Krakove) zasvätil sám R. Ingarden, žiak zakladateľa tohto filozofického smeru E. Husserla.

Nezostala však ani pri Husserlovi, ani pri Ingardenovi a snažila sa prekonať klasickú eideťickú fenomenológiu v dvoch smeroch: z ontologického a kozmologického hľadiska na jednej strane a z hľadiska tvorivej skúsenosti na strane druhej. V interpretácii Husserlovho pojmu konštitúcie (ustavovania) sa tak prikláňa k tým komentátorom, ktorí v ňom vidia kreáciu, avšak nie v teologickom, ale ľudskom, umeleckom zmysle. Konkrétnejšie, zavádza pojem „iniciálnej spontaneity“ ako hýbateľa konštitúcie a pojem „*imaginatio creatrix*“ ako zdroja originalnosti, bez ktorého by konštitúcia nemohla napredovať. Skúsenosť vyvierajúca z pôvodnej spontaneity je multimodálna a nemožno ju uzavrieť do rámca transcendentálneho vedomia, ako to má sklon robiť Husserl. V takto chápanej „fenomenologickej praxeológii“ vidí Tymieniecka tiež možnosť vybudovať novú „*mathesis universalis*“, o ktorej snívaj Husserl a ktorá by dokázala zjednotiť dnešné roztrieštené spoločenské vedy. V posledných prácach pokladá za privilegovaný prístup ku skúmaniu ľudského údely tvorivý akt a „poiesis“ života sa tak má stať primordiálnym základom celej fenomenológie. O tomto vývoji koncepcie Tymienieckej svedčí aj jej najnovšia trilógia *Logos and Life*. I. Creative Experience and the critique of Reason; II. Three Movements of the Soul; III. The Elemental Passion of the Soul. Poetics of the Elements in the Human Condition. Dordrecht, Kluwer Acad. Publ., 1987, 1990, 1990 (*Analecta Husserliana*, vol. XXIV, XXV, XXVIII).

Tymieniecka sa vyznačuje aj organizátorským a vydavateľským talentom. V r. 1968 zakladá Medzinárodnú spoločnosť pre výskum Husserla (*International Husserl Research Society*), z ktorej sa neskôr vyvinie Svetový fenomenologický ústav (*World Phenomenology Institute*) so sídlom v Belmonte neďaleko Bostonu. Je aj vydavateľkou ročenky *Analecta Husserliana* (od r. 1971 už vyšlo vyše 30 zväzkov), ktorá chce byť pokračovateľkou slávneho Husserlovho *Jahrbuch*u.

Pani profesorka, XXXII. medzinárodné fenomenologické kolokvium nie je žiadne okrúhle číslo, aj keď je vysoké, ale uzatvára štvrté storočie vášho filozofického podnikania. Mohli by ste sa pozrieť dozadu a trochu nám priblížiť dejiny i súčasnosť Svetového fenomenologického ústavu (*World Institute of Phenomenology*)?

Áno, ako hovoríte, číslo 32 naozaj nie je okrúhle; nie je to ani číslo úplné, pokiaľ ide o počet stretnutí a kongresov, ktoré sme za tých 25 rokov usporiadali. 32 bolo iba medzinárodných kongresov, ktoré svojim rozsahom predstavujú niečo osobitné a ktorých sa zúčastňuje v priemere desiatka národov, zatiaľ čo počas tých 25 rokov sme každoročne zorganizovali

vali semester výskumných seminárov na pôde samého Ústavu v našom sídle v Cambridge a viacero sympózií pod názvom Boston Forum pre interdisciplinárnu fenomenológiu života. A okrem toho sme každoročne navrhli fenomenologický program na ročných stretnutiach Americkej filozofickej spoločnosti, ktorá má 10 000 členov. V decembri sme tak zabezpečili 18 sympózií. Nerátam pritom ústavom usporiadané sympóziá a vedecké stretnutia na svetových kongresoch, napr. v Düsseldorfe, v Brightone a takisto na pripravovanom Svetovom filozofickom kongrese v Moskve (rozhovor sa uskutočnil v júni 1993 – J. S.). Zabezpečili sme aj tri zasadnutia na medziamerických kongresoch, z ktorých prvý sa konal v Talahassee a druhý v Guadalajare (Mexiko). Toľko teda o našich aktivitách, ale skutočnosť je taká, že Ústav vedie výskumy, sympóziá, kongresy v priebehu celého roka. A ak počas jedného či troch mesiacov neorganizujeme niečo my, zúčastňujeme sa iných podujatí, kongresov. Aby som to teda uzavrela, sme veľmi aktívni na filozofickom poli počas celého roka.

Ústav je druh akadémie, akadémie pre bádateľov, je teda vyhradený pre profesorov a doktorantov. 9 % našich členov tvoria profesori filozofie alebo profesori iných disciplín, ktorí sa zaujímajú o filozofiu a majú k nej sklony. Ale na naše podujatia pozývame aj študentov a doktorantov v pokročilom štádiu ich výskumov. (Svedčí o tom aj kompletný názov ústavu: The World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning – Svetový fenomenologický výskumno-vzdelávací ústav pre pokročilých).

Filozofovať ste sa učili u Leibniza, Ingardena, Husserla, ale, ak sa nemýlim, filozofkou ste sa stali na cestách, obnovujúc tak antický obraz filozofa: Herodotos nazýval filozofmi tých, čo cestovali...

Tu sa dotýkate dvoch rozdielnych problémov: u koho som sa učila filozofovať a čo som s filozofiou urobila? No, je pravda, že som sa formovala v debatách s veľkými mysliteľmi, akým bol napríklad Kant (je to prvý filozof, o ktorom som uvažovala do hĺbky), Ingarden, ktorého som sa pokúsila predstaviť svetu, lebo to bol celkom neznámy mysliteľ, a ktorému som zasvätila desiatku rokov svojich akademických aktivít, potom som prešla cez Leibniza, ktorému som venovala knihu a niekoľko statí. Povedzme pravdu, študovala som na svojej dráhe všetkých veľkých fenomenologických mysliteľov, vrátane Heideggera. Ale nezostala som pri žiadnom a rozvinula som celkom nezávislé, originálne myslenie, ktoré práve prezentujem svetu. Je to už viac než 25 rokov – už 30 rokov publikujem pojednania, eseje, v ktorých rozvíjam novú fenomenológiu zahŕňajúcu aj reflexiu o veciach. Je to však originálna fenomenológia.

Vaše aktivity vás priviedli až do Číny. Husserl síce nemal japonských žiakov, aj keď jeden z jeho článkov bol publikovaný v Japonsku. Ale vy si môžete povedať, že ste priekopníčkou fenomenológie v Číne. Ako k tomu došlo?

Najprv som bola v Japonsku a od svojej návštevy som Japoncov vytiahla na medzinárodné fóra. Uverejnila som prvú prezentáciu japonskej fenomenológie, ktorá je prístupná v anglickom a nemeckom jazyku pod názvom *Japanese Phenomenology (Analecta Husserliana, vol. VIII)*. A v Japonsku som sa skutočne začala zaujímať o čínsku filozofiu. Čínska filozofia je čosi zvláštneho, lebo v nej objavujem toho najlepšieho partnera na dialóg s vlastným myslením. Viediem teda intímnu diskusiu, rozvíjajúc svoje vlastné myslenie, s čínskymi mysliteľmi. Nachádzam tu mnoho intuícií podobných alebo blízkyh môjmu vlastnému mysleniu. Práve preto som na pôde ústavu rozvinula dialóg medzi fenomenológiou a čínskym, kórejským a japonským myslením. Zorganizovali sme dva kongresy v Číne, v Hongkongu a na Tchaj-wane. Sama som cestovala do Japonska kvôli prednáškam – po uverejnení onoho zväzku – a myslím si, možno sa chválím, že na môj nátlak sa usporiadali dva japonské medzinárodné

fenomenologické kongresy. Jedného z nich som sa zúčastnila a zároveň pokračujem v tomto mimoriadne intenzívnom dialógu s Číňanmi; usporiadali sme jeden kongres v Kórei (čínska a kórejská filozofia sú si veľmi blízke), kde ma zastupoval môj syn Louis, keďže som bola zaneprázdnená organizáciou iného kongresu. Louis prečítal môj príspevok a v rámci Boston Forum sme s odborníkmi na čínsku filozofiu usporiadali viacero seminárov; materiály z nich vyšli v dvoch zväzkoch. Náš dialóg teda doteraz vydal tri zväzky.

S ktorými krajinami, strediskami či fenomenologickými spoločnosťami udržiavate pravidelné kontakty?

Na našich kongresoch sa zúčastňujú odborníci z tridsiatichtroch krajín a pochválím sa, že zo všetkých svetadielov. Máme austrálskych, ázijských účastníkov, hinduistov, Rusov, sme v kontakte s kolegami v Kazachstane. O Európe ani nehovorím, ide o všetky európske štáty okrem Albánska. Vo veľkom počte prichádzajú Taliani, ktorí sa korporatívne zúčastňujú našich kongresov. Vo Francúzsku sme usporiadali štyri kongresy, pričom prvý kongres sme usporiadali v Paríži v dobe, keď fenomenológia bola vo Francúzsku celkom zabudnutá. Keď som vtedy pána Ricoeura požiadala, aby mi poskytol mená francúzskych fenomenológov, uviedol piatich vedeckých pracovníkov zo svojho okruhu; ak ich aj bolo viac, neprejavovali sa. Aj náš kongres venovaný Merleau-Pontymu bol vôbec prvým kongresom o ňom. Zmobilizovali sme jeho bývalých žiakov a ľudí, ktorí ho poznali. Na našom druhom kongrese, ktorý sa konal na pôde Centre Sevres (sídlo francúzskych jezuitov – J. S.) sa, mimochodom, J. Patočka po prvýkrát prezentoval vo Francúzsku, nehovoriac o tom, že sme p. Ricoeura priviedli do Paríža. Ricoeura, ktorý viedol svoj seminár a ovplyvňoval francúzske myslenie tej doby prostredníctvom verejných diskusií (ktoré vo Francúzsku prebiehali ešte dlho po r. 1968), nebol až do nášho kongresu ako fenomenológ veľmi uznávaný. A keď sme zorganizovali na jeho počesť kongres pri príležitosti jeho sedemdesiatych narodenín, zhromaždilo sa na ňom do 300 filozofov a Aula maxima Sorbona bola taká preplnená, že ľudia sedeli na zemi. Mala som teda veľký pocit, že som p. Ricoeura vrátila jeho rodnej krajine.

Dnes sme svedkami dezintegrácie filozofického života na medzinárodnom poli, ale aj vnútri krajín s dlhou filozofickou tradíciou. Tu sa umelé ideologické spojenie medzi marxistami a marxizmami našťastie uvoľnilo. Inde je ale filozofický život rozdrobený na veľký počet „farností“, často vytvorených nie okolo nejakého učiteľa, ale prostredníctvom inštitucionálnych, masovo-komunikačných a, pravda, aj politických vplyvov. Vy sa však pokúšate integrovať, udržať jazykový pluralizmus, čo najviac fenomenológiu otvoriť. Akým spôsobom sa vám to darí? Je to vďaka kvalitám fenomenológie, tak, ako si to predstavoval Husserl?

Myslím, že úspech Ústavu, ktorý dokázal zoskupiť vedcov z celého sveta, možno do veľkej miery pripísať tomu, že Ústav je absolútne nezávislý na akýchkoľvek predsudkoch ideologických či iných tendencií – a to aj z finančného hľadiska. Sme chudobní, lebo sme celkom nezávislí. Nie sme závislí na žiadnej organizácii, teda na žiadnom vplyve, a môžeme pokračovať vo svojej práci celkom podľa našej vôle. Našou prácou nie sú len ďalšie prísne teoretické výskumy, publikácie a diskusie o výskumných problémoch, ale ide o zoskupenie, spojenie ľudí v duchu priateľstva a spoločenstva. Jedným zo základných princípov Ústavu je, že prijímame každého seriózneho vedeckého pracovníka bez politických, sociálnych, náboženských predsudkov, ktorý sa zaujíma o ľudský údel, najmä jeho rozhodujúce filozofické problémy. Je teda veľkou výsadou Ústavu, že akceptuje každého seriózneho pracovníka a že sa tu rešpektuje jeho myslenie a jeho záujmy.

To môžem len potvrdiť... Ak v súvislosti s fenomenológiou hovoríte o syntéze, integrácii, predsa len ide už o pohusserlovskú, „poklasickú“ fenomenológiu. Kde sa podľa vás a pre vás

nachádza onen bod zvratu, nového štartu fenomenológie? Možno dokonca hovoriť o novej paradigme?

Keď hovoríte o našej práci, hovoríte o celkom novej fenomenológii, o fenomenológii, ktorá sa síce odvoláva na Husserla, na jeho princípy, ktorá ale zároveň objavila princípy nové. Nejde pritom nevyhnutne o princípy, ktorých si bol vedomý už Husserl. No na základe princípov, ktoré máme spoločné s Husserlom, sme rozvinuli úplne nové pole fenomenologických výskumov, ako som uviedla vo svojom prvom zborníku, v úvode k nášmu programu, prácu našich troch medzinárodných fenomenologických združení: v oblasti fenomenológie a literatúry (The International Society of Phenomenology and Literature), v oblasti husserlovských výskumov vo vlastnom zmysle vo všetkých filozofických sektoroch (The International Husserl and Phenomenological Research Society) a napokon v oblasti fenomenológie a spoločenských vied (The International Society For Phenomenology and The Human Sciences). Na toto všetko som myslela, keď som otvárala prvý medzinárodný fenomenologický kongres vo Waterloo (Kanada), ktorým začalo vychádzanie *Analect* (*Analecta Husserliana*, 1971 -). V prvom alebo druhom zväzku *Analect* je sformulovaný program, ktorý som navrhovala. Ako som už spomenula, v dnešných časoch máme ako filozofi veľa práce; vedy o človeku, vesmíre, Zemi, jedným slovom o živote, otvorili množstvo perspektív. Musíme však vedieť čerpať z nich filozofické impulzy vo vlastnom zmysle slova. Naša práca bola od začiatku interdisciplinárna, čerpala podnety zo všetkých vied. Usiluje o novú mathesis universalis, ktorá bola aj Husserlovou základnou ideou, ale je aj čímsi úplne iným.

Prijali ste na pôde Ústavu i v rámci vašich kolokvií a kongresov nemálo filozofov veľkého formátu. Mohli by ste niektorých z nich spomenúť, prípadne nám ich trochu priblížiť?

Práve v tom spočíva originalnosť našej práce. Našími hosťami boli viacerí filozofi veľkého mena: pán Gadamer, ktorý bol prítomný na našom prvom stretnutí pred dvadsiatimi piatimi rokmi, významný psychiater Erwin Strauss, ktorý prejavil veľké pochopenie pre našu prácu. Spolupracovali sme aj s pánom Ricoeurom, S. Strasserom, pánom Lévinasom. Musím konštatovať, že vniesli do našich podujatí oduševnenie a obohatili ich o svoje filozofické inšpirácie. Ako vidíte, boli veľmi vzácní, lebo boli schopní realizovať naše zámery, pričom nevnucovali svoje vlastné koncepcie. Táto diskretnosť vo vzťahu k novej veci a otvorenosť ducha boli pre našu prácu veľmi dôležité.

*Už pred rokom 1989 ste odvážne a akosi predpremiérovu uverejnili hrubý zväzok *Analect* o fenomenológii v Strednej a Východnej Európe. Nešlo pritom o materiály z nejakého kolokvia, ale o zborník zaslaných statí. Medzitým ste však tieto krajiny aj navštívili a zorganizovali v nich stretnutia, ktoré už priniesli svoje ovocie vo forme dvoch ďalších zväzkov *Analect*.*

Zväzok, o ktorom hovoríte, venovaný fenomenológii života v Strednej a Východnej Európe, je ovocím cesty do ZSSR, na ktorej som sprevádzala svojho manžela pred 23 rokmi. Pri tej príležitosti som sa zoznámila s ruskými filozofmi, najmä s Kakabadzem, Gruzíncom, s ktorým som nadviazala veľké priateľstvo. On bol teda jednou inšpiráciou. Pri ceste Poľskom som sa potom stretla s marxistickými filozofmi. Spolu sme zorganizovali prvý medzinárodný kongres v Poľsku. S týmto kongresom som nebola spokojná, to je fakt, ale zoznámila som sa na ňom s ruskou filozofkou Motrošilovou, ktorá sa mi pri inej príležitosti priznala, že v Rige mala skupinu žiakov, ktorí sa o fenomenológiu veľmi zaujímali a ktorí dokonca uverejnili knižku o fenomenológii. Na základe týchto dvoch šťastných stretnutí s Kakabadzem a Motrošilovou sme vstúpili do kontaktu s Litovcami a Lotyšmi z Pobaltia. Zostavenie tohto zväzku trvalo desať rokov (zv. XXVII *Analect*).

Teraz ste konečne v Prahe, v jednej z kolísk fenomenológie. Akým dojmom to na vás pôsobí? Pravdou je, že účasť na tomto podujatí z českej strany nebola masívna... Obehu informácií pritom dnes nič nestojí v ceste. Ak teda pestovanie a vyučovanie kultúrnych hodnôt má zelenú, ďalšie hodnoty, ekonomické, zdá sa, nastupujú na ich miesto. Keďže ste poľského pôvodu, tieto krajiny poznáte dobre. Ako vidíte túto situáciu zvonku a zvnútra? Máte v rámci Ústavu nejaké ďalšie projekty v Strednej Európe?

Musím sa priznať, že som si vopred nič nepredstavovala. V skutočnosti som o situácii v Českej republike nemala žiadnu konkrétnu predstavu. Ani o živote a Prahe. Podobá sa dosť mojej návšteve Poľska, ale nie veľmi. V Poľsku som bola na pohrebe svojho brata, ale porovnávať je ťažko. Musela by som tu byť dlhšie a nadviazať kontakty s viacerými Čechmi, aby som si mohla urobiť nejakú predstavu. Pokiaľ ide o možnosť založiť nejaké fenomenologické stredisko v krajinách Východnej Európy, máme jedno v Rige. V septembri by malo znova usporiadať fenomenologické sympóziu, na ktorom sa zúčastním. No pokiaľ ide o Strednú Európu, Čechy, Slovensko, Poľsko alebo Maďarsko, rada by som sa na takom čomsi podieľala. Bolo by však treba nájsť záujemcov. Také veci sa robia vždy na základe priateľských kontaktov. Inak postupovať nemožno. Ak by sa teda našlo v Čechách alebo na Slovensku niekoľko takých záujemcov, Ústav by rád nadviazal perspektívnu spoluprácu. Čo sa týka Poľska, tam je situácia odlišná; je tam mnoho mladých, ktorí sa zaujímajú o fenomenológiu, odhadujem ich na takých tridsať. Lenže usporadúvať niečo v Poľsku je delikátna záležitosť, lebo je to moja rodná krajina. Leda že by si to želali sami Poliaci. Skôr možno hovoriť o stretnutí v Českej republike alebo na Slovensku.

Ďakujem za rozhovor.

Zhovárал sa Jozef Sivák

NAŠI AUTORI

JOSEF CIBULKA, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; DUŠAN GÁLIK, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; OLEG SEMAK, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; ANNA REMIŠOVÁ, Katedra humanitných vied, Ekonomická univerzita, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava, SR; ANDRÉ GRAPPE, Francúzsko; †J. M. LOTMAN; A.-T. TYMIENIECKA, World Phenomenology Institute, Belmont, USA; †MERAB MAMARDAŠVILI; EVA SMOLKOVÁ, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; ZUZANA PALOVIČOVÁ, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; PETER KRCHNÁK, Katedra spoločenských vied, Ekologická fakulta TU, Masarykova 24, 960 53 Zvolen, SR; PAVEL CMOREJ, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; TATIANA SEDOVÁ, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR.